

TÁRSADALMI ÉS POLITIKAI KRITIKA TUCOVIĆ MUNKÁIBAN

Moša Pijade joggal mondta Dimitrije Tucovićról, hogy: „A jugoszláv népek és a Balkán szocialista történelmében az első világháborúig ő volt az, aki a legkövetkezetesebben harcolt a balkáni népek jövőjéért, aki állandóan magasan hordta a marxizmus és a proletár nemzetköziség forradalmi zászlaját, és gazdag munkásságával elősegítette a jugoszláv munkásosztály meg a JKP fejlődését.”

Tevékenyen részt vett kora szellemi és politikai életében, és egyaránt foglalkoztatták e kor gazdasági, politikai, tudományos, filozófiai meg szociológiai kérdései. Figyelmét lekötötték a szervezés gyakorlati és politikai problémái, meg a szocialista mozgalom és Szerbia pártjának tevékenysége. Nemcsak a társadalmi és politikai életben vett részt, hanem bírálatában is. Rendkívül éleslátású kritikus volt. Gondolatai történelmi és tudományos jelentőségűek.

Abban az időben Európa elismerte az Osztrák—Magyar Monarchiának Dél-Európában játszott „kulturális” szerepét. Tucović igyekezett eloszlatni ezt az illúziót, és egy volt a kevesek közül, aki felemelte szavát Bosznia és Hercegovina népeinek nemzeti elnyomása és kizsákmányolása ellen. Állandó politikai támogatást nyújtott az ottani proletariátusnak és a dolgozó tömegeknek felszabadulásukért folytatott harcukhoz. Közvetlenül az annexió előtt a Munkás Újságban megjelent cikkében írja: „Az annexió előtt állunk, Boszniának és Hercegovinának az Osztrák—Magyar Monarchiához való végleges hozzátartozása előtt. Egy nép sokéves tragédiájának ez lesz az utolsó felvonása. Ez a nép harminc éven keresztül szóval és tettel bizonyította jogát a kulturált és szabad életre, ehelyett azonban kizsákmányolással és tiranizmussal válaszoltak neki . . .” A szociáldemokrata párt deklarációja az annexiót, hódító, imperialista tettek tartja, hangsúlyozva, hogy „Bosznia és Hercegovina népének szabad népszavazással kell döntenie további sorsáról. Senki másnak nincs rá joga, hogy hivatalosan ráerőszakolja gyámságát.” A szociáldemokrata párt élesen bírálta a II. Internacionálé azon pártjait és vezetőit, akik

elvetve a proletár internacionalizmus elvét, elfogadták vagy megközelítették országuk állásfoglalását. „Amikor egy nép szabadságáról van szó, bárhol is legyen, bárhol is hívják, bármilyen nyelvet is beszéljen, mi, szociáldemokraták az ő oldalán állunk.” Tucović tehát a nagyhatalmak annexióspolitikája — amely ellentétben van a nép önrendelkezési jogának elvével — ellen foglalt állást, és kiállt szabadságukért, önállóságukért és függetlenségükért.

Sokat foglalkozott a nemzeti egyenjogúsággal és azzal a lehetőséggel, hogy a Balkánon föderatív közösség alakuljon. Mindig a marxizmust követve történelmileg és kritikailag szemlélte a balkáni országok társadalmi, nemzeti és politikai viszonyainak fejlődését. Egyetértve Marxszal és Engelsszel ő is megállapította, hogy a Balkán-kérdés a terület stratégiai fontossága miatt nemcsak a Balkán, hanem a világ problémája. „A Balkán tulajdonképpen a déli és az északi gyarmatpolitika kereszt-tüzében helyezkedik el. A nem egységes balkáni népek mindaddig ilyen körülmények között fognak élni, amíg rá nem jönnek, hogy egyesülniük kell.” Úgy gondolta, hogy a Balkánt csakis az ott élő népek összefogásával lehet megmenteni. Ő is — mint Svetozar Marković — hitt abban, hogy a nemzeti kérdés megoldása csakis a balkáni népek felszabadulásával érhető el, és ez csak felszabadító mozgalmakkal és forradalmakkal valósítható meg.

Tudta, hogy mennyire fontos a nemzeti kérdés, amely a felszabadító mozgalmak feltétele és a szocialista átalakulás egyik fő hordozója a soknemzetiségű közösségekben. Értékelve a nemzeti és nemzetiségi helyzetet, tudományosan megállapította, hogy egyetlen rendszer sem képes megoldani a Balkán nemzeti kérdést, csak a munkásosztály. „Mi, szociáldemokraták a nemzeti kérdésben más állásponton vagyunk, mint a burzsoák, mert ők nemzetük szabadságát más nemzet leigázásával akarják kivívni. Világosan látja, hogy a balkáni népek csak akkor lesznek szabadok és függetlenek, ha a Balkán politikailag egységes lesz, ahol minden nép egyenjogú. A jugoszláv népek egysége, egyenjogúsága és testvérisége a jelen megváltoztatásának és a jobb élet, szabadabb jövő megteremtésének reális eszköze. Megtestesítője és elméleti tolmácsolója annak az eszmének, hogy az önálló, független délszláv és balkáni népek egyesülésének jövőbeni formája a balkáni szocialista demokratikus köztársaságok szövetsége.

Következetesen bírálta a háborút is. Habár a balkáni népek 1912. évi háborúja felszabadító volt, hisz az évszázados oszmán-török kizsákmányolás és elnyomás ellen irányult, mégis imperialista, mert a balkáni államok proletariátusa kisszámú és gyenge, a parasztság pedig elmaradott volt, a felszabadítást nem lehetett forradalommal véghezvinni. A szociáldemokrata párt Tucovićtyal az élen a háború ellen, és a szabad, demokratikus balkáni köztársaságok szövetsége mellett foglalt állást. A párt, amely úgy vélte, hogy Törökországban a népet forradalommal fel lehet szabadítani, nem támogathatta a háborút, mint a felszabadítás módját.

Tiltakozott a hadizsákmány, illetve Macedónia felosztása ellen. Hasonlóképpen elítélte az Albánia meghódítására irányuló törekvéseket. Lenin 1914 októberében a következőket mondta: „A szociáldemokraták csak akkor teljesíthetik kötelességüket, ha harcolnak saját országuk sovinizmusa ellen.” A Szerb Szociáldemokrata Párt teljesítette kötelességét. Ellemezte a háborút, melyet a két imperialista tömb hatalmas finánciókéje érdekében és a világ újrafelosztásáért indítottak.

1914. július 24-én a munkások čukaricai nagygyűlésén, közvetlenül Szerbia megtámadása előtt Tucović felszólította a népet, hogy tömörüljön pártjuk köré, és tartsa magasan a forradalmi marxizmus és proletár internacionalizmus zászlaját. Beszédét a következő szavakkal fejezte be: „Vigyázzunk szocialista kötelességünkre!” Ez volt egyben utolsó üzenete is.

Szerbia sajátos gazdasági helyzete hatott a termelési és osztályviszonyok alakulására. Ezért Tucović elemezte a gazdasági élet sajátosságait is. A proletariátust, valamint a falu és a városi dolgozó tömegeit a hazai és az idegen fináncióke kétszeresen kizsákmányolta. A külföldi tőke mind nagyobb térhódítása Szerbiában, a hazai tőkések profit utáni hajszája, a dolgozók kizsákmányolása, az ország eladósodása és az idegen tőkének való alárendeltsége kiélezte a kapitalizmus belső ellentmondásait, erősítette a társadalmi és politikai harcot, elmélyítette a válságokat.

A falvakban meggyorsult az osztályrétegződés. Rohamosan emelkedett a föld nélküli parasztok, a városi lakosság és a proletariátus száma. Népebb lett az ipari munkásság és nagyobb a jelentősége. Ilyen helyzetben már érthető az igény, hogy legyen a munkásosztálynak olyan pártja, amelyet a forradalmi elmélettel összhangban vezetnek. Erre a feladatra a szerb szociáldemokrata párt vállalkozott, élén Dimitrije Tucovićyal, aki minden munkásmozgalmat, amely nem marxista ideológiát követett, reakciónak és munkásellenesnek tartott. A pártnak szerinte nemcsak az osztályellenséggel folytatott harc a feladata, hanem a munkásmozgalomhoz való kritikai viszonyulás is. „A szocialista pártnak kis agitációs csoportból a proletariátus érdekeinek átfogó és hű képviselőjévé kell válnia. Hogy azzá váljon, magát és ellenségeit állandó bírálatnak kell alávetnie.” Mivel tudatában volt a proletariátus eszmei felemelése jelentőségének, a párttal sokban hozzájárult a tömeg felvilágosításához. Ezt a célt szolgálta a fejlett pártsajtó, -irodalom és -iskola, ahol rendszeresen előadásokat tartott. Arról, hogy a párt hogyan érheti el kitűzött célját, így nyilatkozott: „A szociáldemokrata ma egyesíti magában a proletárok osztályharcának minden formáját: parlamenti, szakszervezeti és más harci formát, amely megszünteti a burzsoá társadalmi rendet és megteremti a szocializmust”.

Tucović és a szerb szocialisták nemcsak elsajátították Marx dialektikus nézeteit, hanem alkalmazták is a valóságban. Fejlesztették és mélyítették a szerb proletariátus sajátos körülményeihez alakítva. A századfordulón, a kapitalizmus teljes kibontakozásakor a fejlett európai országok mun-

kásmozgalmában különböző marxista irányzatok születtek. Marx és Engels tanainak elferdítését később Lenin élesen bírálta. Mivel Tucović korában a helyzet nem volt teljesen világos, nehéz volt kiválasztani a leg-helyesebb utat. Tucović azonban ekkor is hű maradt a marxizmushoz, nem cserélte fel praktikista opportunistusra, nihilista szubjektivistusra, sem álbaldali radikalizmusra. Nem volt azonban fanatikus marxista sem. Ellenkezőleg: a problémákat mindig helyes történelemszemlélet alapján közelítette meg, figyelembe véve Szerbia társadalmi, politikai és eszmei viszonyait. Munkáját mindig tudományos, kritikai kutatásra alapozta.

A szocializmus dialektikus folyamatában keletkezik és fejlődik. Átalakul az adott ország és nép történelmi, társadalmi, gazdasági, politikai, eszmei viszonyaitól és feltételeitől függően. Tele van ellentmondásokkal. Haladását visszaesés, válság lassítja. Ezért van nagy szükség az adott helyzet kitűnő ismeretére és felmérésére. Csak ezáltal láthatjuk az utak sokféleségét, a szocializmus világfolyamatának formáit és lehetőségeit. Tucović tanulmányozta Szerbia történelmét, feltárta sajátosságait, fejlődésének törvényszerűségeit. Értékes történelmi műveiben kora társadalmáról és eszmeiségéről írt.

Rezime

Društvena i politička kritika u radu Tucovića

Tucovićev teorijski rad je i danas aktuelan. Zauzeo je stav protiv politike aneksije velikih sila — koja je u suprotnosti sa osnovnim principima prava na samoopredeljenje naroda — i borio se za slobodu, samostalnost i nezavisnost naroda.

Znao je da je nacionalno pitanje važno u oslobodilačkom pokretu, i da je jedan od uslova socijalističkog preobražaja u višenacionalnoj zajednici.

Bio je dosledni kritičar imperijalističkog rata.

Analizirao je klasne odnose kao rezultantu specifične ekonomske situacije Srbije.

Bio je veran marksizmu, ali nije bio fanatični marksista. Svoj naučni rad bazirao je na kritičkim istraživanjima.

Summary

Social and Political Criticism in the Work of Tucović

The theoretical work of Tucović is still timely today.

He was against the annexive politics of Great Powers — which is in contradiction with the basic principle of the peoples' right for self-government — he fought for their liberation, autonomy and independence.

He knew, that the national problem was important in People's Liberation

Movement, and it is condition for socialistic transformation in a multi-national community.

He was a consistent critic of the imperialistic war.

He analysed the class-relationships as the dependence of Serbia's specific economical position.

He was loyal to Marxism, but he was not a fanatic Marxist. His scientific work was based on critical research.